

9

'OKU OU MA'U HA SINO HANGĒ KO E TAMAI HĒVANÍ

TALATEU MA'Á E FAIAKÓ

Ke ke mateuteu fakalaumālie ke ako'i e lēsoni ko 'ení, kātaki 'o lau mo fakalaululoto ki he ngaahi me'á ni: Ko kitautolu takitaha ko ha fānau 'a e 'Otuá. 'Oku ako'i mai 'e he folofolá "Na'e ngaohi 'a e tangatá 'e he 'Otuá 'i hono tatau" (Sēnesi 1:27; toe vakai, Mōsese 2:26–27; Ēpalahame 4:26–27). 'Oku 'uhinga ia 'oku tatau hotau sinó mo Hono sinó. Na'e mamata 'a e Palōfita ko Siosefa Sāmitá ki he Tamai Hēvaní mo Sīsū Kalaisi peá ne ako'i "'Oku ma'u 'e he Tamai 'a e sino 'o e kakano mo e hui 'oku ongo'ingofua tatau mo e sino 'o e tangatá; pehē foki mo e 'Aló (T&F 130:22).

NGAAHI 'EKITIVITĪ KE AKO MEI AÍ

Kamata'aki ha 'ekitivitī fakatahataha. Ki ha ngaahi fakakaukau, vakai ki he peesi 3.

Lotu Fakaafe'i ha taha 'o e fānaú ke ne fai 'a e fua lotú.

Hiva Hiva'i 'a e veesi 'uluaki 'o e "Fānau Au 'a e 'Otuá" (*Tohi Hiva 'a e Fānaú, 2*):
Fānau au 'a e 'Otuá,
Kuó Ne fekau maí,
Ke u ha'u ki he māmani
Mo e ongo mātu'a.

Toe hiva'i pea fakaafe'i 'a e fānaú ke nau fanongo pe hiva fakataha mo koe. Talaange kiate kinautolu ko e taimi 'oku tau lea ai "'Otuá" 'oku tau 'uhinga ki he Tamai Hēvaní.

Talanoa 'i he Folofolá Faka'alí'ali 'a e fakatātā 'i he peesi 42. Fakamatala nounou ki he talanoa 'o e 'Uluaki Mata-Me'a-Hā-Mai 'a Siosefa Sāmitá ke ako'i 'a e fānaú 'oku ma'u pē 'e he Tamai Hēvaní ha sino hangē ko kitautolú (vakai, Siosefa Sāmita—Hisitōlia 1:17). Vakai ki he sipinga 'i laló:

'I he taimi na'e kei tamasi'i ai 'a Siosefa Sāmitá (*tuhi kia Siosefa 'i he fakatātaá*), na'á ne lotu ki he Tamai Hēvaní. Na'e 'i ai ha me'a fakafo na'e hoko. Na'e mamata 'a Siosefa ki he Tamai Hēvaní mo Sīsū Kalaisi (*tuhi ki he Tamai Hēvaní mo Sīsū 'i he fakatātaá*). Na'á Na omi peá Na lea kia Siosefa. Na'e mamata 'a Siosefa 'oku ma'u 'e he Tamai Hēvaní ha sino hangē ko ia 'oku tau ma'ú. 'Oku 'i ai 'a e nima 'o e Tamai Hēvaní. 'Oku 'i ai hao nimá? Faka'alí'ali mai ho ongo nimá. 'Oku 'i ai e lau'inima 'o e Tamai Hēvaní. 'Oku 'i ai hao lau'inima? Faka'alí'ali mai ho lau'inimá. 'Oku 'i ai e fofonga (mata) 'o e Tamai Hēvaní. 'Oku 'i ai ho mata. Ala ki ho matá. Ko e tokotaha mo'ui koe. Ko e Tamai Hēvaní ko ha tokotaha mo'ui Ia. Na'á Ne ngaohi ho sinó. 'Okú ke ma'u ha sino hangē ko e Tamai Hēvaní.

'Ekitiviti Lau Maau Fakaafe'i 'a e fānaú ke nau tu'u ki 'olunga pea fai 'a e 'ekitivitī lau maau ko 'ení fakataha mo koe:

'Oku ou ma'u ha sino faka'ofu'ofa
Na'e 'omai 'e he Tamai Hēvaní. (*ala ki ho fatafatá*)
Na'á Ne 'omai hoku ongo telingá, ke u lava 'o fanongo (*ala ki ho telingá 'o fakafanongo*)
Mo e ongo mata ke u lava 'o sio. (*tuhi ki ho matá*)
Na'á Ne 'omai mo e ongo nima ke u lava 'o pasi, (*pasi ho ongo nimá*)
Va'e 'e ua ke u tafoki takai. (*tafoki takai*)
Pea 'o kau ka fie ma'u, te u lava ke ala ki hoku 'ulu'uluva'é (*punou 'o ala ki ho louhi'i va'é*).

NGAAHI TOKONI FAKAFIAKÓ

Ngaahi 'Ekitiviti ke Ako Mei Ai: Tokanga'i e kau mai 'a e fānaú he lolotonga e ngaahi 'ekitivitī. 'Okú ke 'osi 'ilo'í 'a e me'a 'e malava 'e he fānaú pea mo e ngaahi fie ma'ú 'i ho'o nesilií. Liliu e ngaahi 'ekitivitī 'i hono fie ma'ú. (Vakai, 'Oku 'Ikai Ha U'i 'e Mahu'inga Ange 'i he Faiaakó, 35–36.)

'Ekitiviti Lau Maau: Te ke lava 'o ngāue'aki 'a e ngaahi 'ekitivitī lau ma'ú 'i ha fa'ahinga taimi pē lolotonga e kalasi nesilií, 'i he taimi 'oku fie ma'ú ai 'e he fānaú ke nau ngaue takai holo pe ko e taimi 'okú ke fie ma'ú ke ma'ú 'enau tokangá. Ko ha ongo founga lelei ia ke toe fakamanatu 'aki 'a e ngaahi tefito'í mo'oni 'o e ongoongoleléi 'a ia kuó ke ako'i ki mu'á.

‘Oku ‘i he kekelelé.
 ‘I he’eku fakakaukau ki hoku sinó, (*tuhu ki ho ‘ulú*)
 Ko e me’a lelei tahá
 He na’e palani ia ‘e he Tamai Hēvaní
 Ke fótunga tatau pē mo Ia. (*tangutu fakalongolongo ki lalo*)

Faka’osí Fakaafe’i ‘a e fānaú ke angimui atu kiate koe ‘o lau tahataha ‘a e kupu’i lea ko e “‘Oku ou ma’u ha sino hangē ko e Tamai Hēvaní.” Fakahaa’i ho’o hounga’ia koe’uhí ko ho sinó.

Lotu Fakaafe’i ha taha ‘o e fānau ke ne fai ‘a e lotu tukú.

NGAAHI ‘EKITIVITĪ KE FILI MEI AÍ

TEUTEÚ *Ki he talanoa tamapua-louhi’inimá:* ‘Ai ha tatau, valivali pea kosi ‘a e tamapua louhi’inima ‘i he peesi 91.

Ki he ‘ekitivitī tā fakatataú: ‘Omai ha la’ipepa fo’ou mo ha peni ke taki taha ‘a e fānaú.

Ki he ‘ekitivitī fakatātaá: ‘Ai ha tatau ‘o e fakatātā ‘i he peesi 43 ke taki taha ‘a e fānaú.

Hiva Hiva’i pe lau ‘a e ngaahi lea ki he “‘Ulu, Uma, Tui mo e Va’e” (*Tohi Hiva ‘a e Fānaú*, 129) pea ala ki he kongá takitaha ‘o e sinó ‘i ho’o a’u ki he kongá ko iá. Fakaafe’i ‘a e fānaú ke kau fakataha mo koe.

‘Ulu, uma, tui mo e va’e, tui mo e va’e, tui mo e va’e,

‘Ulu, uma, tui mo e va’e, mata, telinga, ngutu mo e ihu.

Toutou fai pē ki he lahi taha ‘oku fie ma’u ‘e he fānaú. Fakamanatu ange kiate kinautolu na’e ‘omai ‘e he Tamai Hēvaní hotau sinó, ‘a ia ‘oku tatau mo Hono sinó.

Talanoa Tamapua-Louhi’inimá Toe fai ‘a e talanoa ‘o e Mata Me’a-Hā-Maí, ngāue’aki ‘a e tamapua louhi’inima kuó ke ngaohí (vakai Siosefa Sāmita—Hisitōlia 1:11–17; toe vakai ki he sīpinga ‘i he peesi 88).

Fakamamafa’i ‘a e mo’oni ko ia na’e mamata ‘a Siosefa Sāmita ‘oku ma’u ‘e he Tamai Hēvaní mo Sīsū Kalaisi ‘a e sino hangē ko kitautolú.

Tāfakatataú Tāfakatataú ‘a e nima ‘o e fānau takitaha ‘i ha la’ipepa. ‘Ai kinautolu ke nau valivali ‘a e tāfakatataú. Tohi ‘i he la’i-pepá ‘a e hingoa ‘o e fānau takitaha mo honau ta’u mo e ‘aho.

Fakatātā Faka’ali’ali ‘a e fakatātā ‘i he peesi 43 pea ‘oange ke taki taha ‘a e fānaú ha tatau. Tuhu ki he mata ‘o e ki’i tamasi’i pea fakamanatu ki he fānaú ‘oku tau ma’u ha mata pea pehē pē mo e Tamai Hēvaní. Fakaafe’i ‘a e fānaú ke tuhu ki he mata ‘i he’enu fakatātaá. Toe fai ‘a e me’a tatau ki he ngaahi kongá kehe ‘o e sinó. ‘Ai ‘a e fānaú ke valivali ‘enu ngaahi fakatātaá kapau ‘oku fie ma’u.

NGAAHI TOKONI FAKAFAIAKÓ

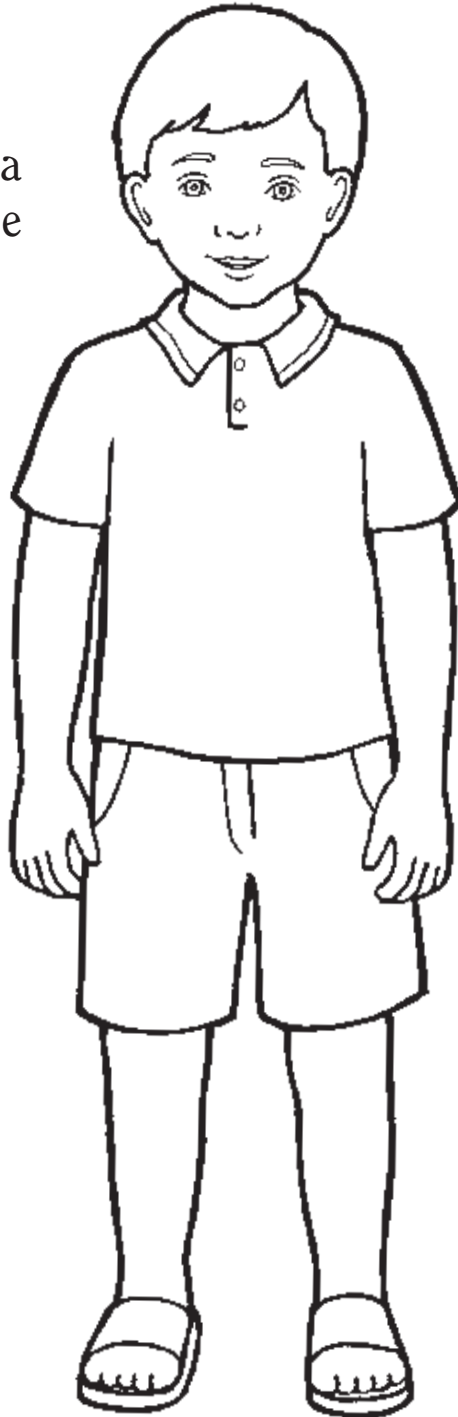
Tamapua louhi’inima: ‘I he taimi ‘okú ke ngaohi ai ‘a e fanga ki’i tamapua louhi’inimá pe ngaahi nāunau ako ki ha lēsoni nesili, tauhi kinautolu. Mahalo te ke lava ke toe ngā-ue’aki kinautolu ‘i he ngaahi lēsoni he kaha’ú.

Toe Fakamanatu: Toe fai ‘a e ngaahi ‘ekitivitī mei he ngaahi lēsoni ki mu’á ki he lahi taha te ke fie ma’ú. ‘Oku fakafiefia ma’u pē ‘a e toutou fai ‘o e ngaahi ‘ekitivitī ki he fānaú pea ‘oku tokoni ia ke nau ako ai.

‘Oku ou Ma‘u ha Sino Hangē ko e Tamai Hēvaní

‘Oku ou ma‘u ha
mata hangē ko e
Tamai Hēvaní.

‘Oku ou ma‘u ‘a e
nima ‘e ua hangē
ko e Tamai Hēvaní.

‘Oku ou ma‘u ‘a e va‘e ‘e ua
hangē ko e Tamai Hēvaní.